9. ДАДО. Ф. 19, оп. 16, спр. 19, 20, 21, 22, 29, 36.
10. Борисов Ю., Голубев А. Политическая реабилитация в СССР (1950–60-е гг.) в освещении западной историографии // Отечественная история. – 1992. – № 5.
11. Центральний Державний архів громадських об'єднань України, Ф. 1, оп. 31, ч. 1, спр. 329.
12. ДАДО, Ф. 19, оп. 30, спр. 17, 30.
13.ДАДО, Ф. 19, оп. 95, спр. 107.
14. ДАДО, Ф. 19, оп. 95, спр. 112, 113.
15. ДАДО, Ф. 19, оп. 95, спр. 19, 20, 21, 22, 29, 36, 112, 113.

Pechenina N.À. Rehabilitation of stalinism victims in Ukraine (on the materials of the Dnipropetrovsk province State archive). The rehabilitation is the political process of restoring justice in cases with the soviet peoples, that were baselessly repressed during Stalin's regime. The first stage of the rehabilitation was connected with the Krushchev's «thaw». The second stage started in October, the 1987th as the part of the process of society historical purification from the crimes of past.
Key words: democratization, stalinizm, rehabilitation

Р. С. Ралко

СТУДЕНТСЬКИЙ БУДІВЕЛЬНИЙ ЗАГІН м. КИЄВА (1960—80-і рр.): ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ

У статті досліджено джерельну базу діяльності студентського будівельного загону м. Києва, проаналізовано широкий спектр документів, зокрема неопублікованих.
***Ключові слова**: архівні установи, студентський будівельний загін, мемуари, комсомол*

Вивчення історичних процесів, подій і явищ будь-якої епохи, незалежно від предмету наукового аналізу, нерозривно пов'язані з формуванням джерельної бази, яка становить основу будь-якого дослідження. Під час пошуку й аналізу джерел з'ясовуються не лише нові фактологічні дані, а й встановлюється цінність історіографічних робіт, за рахунок перевірки повноти та достовірності поданої у них інформації. Враховуючи сказане, дослідження руху студентських будівельних загонів м. Києва обов'язково потребує залучення широкого спектру джерел, визначення їх об'єктивної та суб'єктивної природи. Метою статті є аналіз джерел з вивчення історії та діяльності студентського будівельного загону м. Києва (1960–80-і рр.), їх класифікація та визначення специфічних особливостей кожної з груп. Варто відзначити, що в українській історичній науці запропонована тема до цього часу не була виділена в предмет окремого дослідження, що становить його актуальність та наукову новизну.

В основу розподілу наявних джерел нами був покладений видовий принцип, з використанням спеціальних класифікаційних ознак, пов'язаних із специфікою дослідження обраної теми, за яким можна виокремити п'ять наступних груп: 1) неопубліковані архівні документи; 2) опубліковані законодавчі акти, документи КПРС–КПУ, ВЛКСМ–ЛКСМУ, Міністерства вищої освіти УРСР (пізніше – Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти); 3) мемуарна література; 4) періодичні видання; 5) усні свідчення (інтерв'ю).

До першої групи ми відносимо архівні документи та матеріали, представлені у фондах таких установ: Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України) та Держархіву Київської обл. (ДАКО). Якщо документи молодіжної комсомольської організації (ЛКСМУ) знаходяться у фондах ЦДАГО України (Ф. 7, Оп. 15, 20) [1], то в ДАКО знаходяться документи Київського міського комітету ЛКСМУ (Ф. П-1616, Оп. 5, 7, 15, 16, 18) [2].

Підготовка та організація студентських будівельних загонів була підконтрольною та підзвітною місцевим комсомольським органам, тому архівосховища зберігають значний комплекс документів, що дозволяють розкрити й охарактеризувати історію зародження руху, його трансформацію, труднощі, які виникали при організації будівельного загону м. Києва, якісний і кількісний склад студентів у студбудзагонах, заходи партійно-комсомольських органів, спрямованих на ідеологічне виховання студентської молоді та інше. Крім того, у вище перерахованих фондах зберігаються звіти командирів різного рівня студентських будівельних загонів, що надають змогу дослідити виробничу діяльність та соціальну роботу. Звіти командирів студбудзагонів дозволяють проаналізувати проблеми, які мали місце під час дислокації загонів на місцях, а також вжити заходи щодо їх вирішення та не повторення у майбутньому.

Протоколи засідань бюро комсомольських органів, стенографічні звіти пленумів ЦК ЛКСМ обласних і республіканських конференцій дозволяють розкрити ставлення місцевого державно-партійного керівництва до виробничої діяльності студентських будівельних загонів, їх проблем. Іноді матеріали цих фондів дублюються, підтверджуючи достовірність певних фактів, а іноді доповнюють або уточнюють події, які мали місце в життєдіяльності будзагонів 1960–80-х рр. Загалом ця група архівних документів дозволяє відтворити будні та реалії студентського будівельного руху м. Києва.

Другу групу джерел складають опубліковані документи: рішення партійних, державних органів та громадських організацій. На наш погляд, у цій групі варто виділити декілька підгруп:

1) законодавчі акти вищих державно-партійних органів: постанов і резолюцій ради міністрів СРСР, документів ЦК КПРС, ЦК ВЛКСМ, з'їздів КПРС та ВЛКСМ, засідань бюро та секретаріату ЦК ВЛКСМ. Ці документи згодом опубліковані окремими тематичними збірниками документів КПРС, ВЛКСМ, ВЦСПС. Зокрема важливими для вивчення студентського будівельного руху м. Києва є збірники документів, упорядковані О. Карпухіним, І. Мостико [3], В. Криворученко, Н. Трущенко [4], а також тематичні збірники «Товарищ комсомол» [5], «Комсомол и высшая школа» [6], «КПСС о комсомоле и молодежи» [7], в яких опубліковані матеріали, що висвітлюють державну молодіжну політику та участь студентства у соціально-економічному розвитку радянської держави. Для періоду 1960–80-х рр. характерне існування значної кількості законодавчих актів, що регулювали діяльність студентських будівельних загонів.

2) постанови, листи, резолюції пленумів ЦК ВЛКСМ, що безпосередньо стосувалися питань формування та діяльності студентських будівельних загонів як в СРСР, так і УРСР, що містять збірники документів Центрального Комітету ВЛКСМ [8].

3) виробничі звіти Центрального штабу студентських будівельних загонів, які мають важливе значення для комплексного аналізу виробничої діяльності студентських будівельних загонів м. Києва у Всесоюзному будівельному загоні; зокрема постанови та виробничі звіти за різні роки Центрального штабу студентських будівельних загонів при ЦК ВЛКСМ, з підсумками роботи Всесоюзного загону [9].

4) збірники, довідники, методичні рекомендації для керівників та організаторів студентських будівельних загонів [10]. Ці документи публікувалися центральними, республіканськими, крайовими, обласними штабами студентських загонів і вміщували матеріали щодо принципів керівництва студентськими загонами, прав і обов'язків посадових осіб; роз'яснювали питання повноважень штабів лінійних студентських будівельних загонів та інші питання, пов'язані з діяльністю штабу

студбудзагонів. У цих збірниках, методичних матеріалах наголошувалося на активному проведенні ідейно-виховної роботи як серед бійців загону, так і серед місцевого населення. Акцентувалася увага на взаємозв'язку виробничих показників загонів у виробничий період від рівня організації підготовчого періоду, ступеня професійної підготовки учасників трудового семестру – до виробничої діяльності влітку, рівня підготовки народногосподарських організацій до прийому студентів.

5) матеріали зльотів членів студентських будівельних загонів, що регулярно проводилися в Алма-Аті (Казахстан) [11]. Вони дозволяють проаналізувати динаміку розвитку студентського будівельного руху з часу його зародження, підсумки виробничої діяльності студбудзагонів, а також пропозиції щодо його реформування в майбутньому та ін.

До третьої групи відносимо спогади, які є невід'ємним джерелом досліджень історії XX ст. Варто відзначити, що лише на початку XXI ст. з'явилися перші опубліковані спогади безпосередніх учасників тих подій. На сьогодні видрукувано спогади студентів-будівельників Київського політехнічного інституту [12] та Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П. Могили [13]. Автори спогадів висвітлюють власні враження щодо організації перших загонів, описують переживання від перших поїздок у складі загону, складності, що виникали під час трудових семестрів, своє ставлення до організації виробничого періоду, матеріально-побутових умов, погляди на суспільно-політичні події тощо. Крім того, у спогадах учасників студентського будівельного руху розкриваються різні аспекти щодо підготовки та діяльності будівельних загонів, зокрема прийому в члени загону, організації виробничої діяльності, особливостей проведення соціальної роботи та дозвілля, фінансово-побутових умов, які, до речі, були важливим стимулом для студентів, щоб брати участь у роботі будівельного загону. Цінність спогадів полягає у тому, що вони, як правило, написані не як враження учасників загонів, а з урахуванням їхнього життєвого досвіду, відтак, їхня об'єктивність зростає. Саме у мемуарній літературі найбільш повно розкрито ті питання, які дозволили більш ретельно висвітлити повсякдення у діяльності студбудзагонів. Особливістю цієї підгрупи джерел є певний суб'єктивізм, адже події з життя студентських будівельних загонів передано через світосприйняття автора, його розуміння ситуації. Спогади не дають загальної характеристики руху в цілому, вони стосуються лише діяльності окремих загонів, що організовувалися окремими ВНЗ або й окремими факультетськими групами.

Аналіз діяльності студентських будівельних загонів неповноцінний без використання матеріалів періодичної преси: центральної та місцевої, що і становлять *четверту групу джерел*. У періодичних виданнях систематично публікувалися постанови партійних і державних органів з питань студентських будівельних загонів, матеріали, що розкривають сторони повсякденного життя у загонах (зокрема, про побут та відпочинок студентів під час трудового семестру), організацію роботи загонів у підготовчий і виробничий періоди; форми соціалістичного змагання, проблеми, що виникали під час виробничого періоду, перспективи розвитку руху студентських будівельних загонів як в окремих регіонах, так і загалом у країні.

Серед засобів масової інформації, що висвітлювали питання відносно студентських будівельних загонів, друкували у всесоюзній газеті «Комсомольська правда» та всесоюзному журналі «Студентський меридіан». Специфіка розвитку студентського будівельного руху в м. Києві відображувалася у місцевих засобах масової інформації (ті що видавалися на території УРСР), таких як «Радянська освіта», «Молода гвардія», «За педагогічні кадри» та ін. Однак матеріали періодичних видань, на наш погляд, варто використовувати в дослідженні, разом з іншими видами джерел, щоб уникнути односторонності та суб'єктивізму [31].

П'яту групу джерел становлять усні свідчення (інтерв'ю) учасників студентських будівельних загонів. Зокрема нами залучені інтерв'ю з колишніми студентами Київського державного педагогічного інституту ім. О. Горького (нині Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова): доктора історичних наук, професора, член-кореспондента НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України Олександра Петровича Реєнта; директора інституту філософської освіти і науки НПУ ім. М. Драгоманова, доктора історичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Івана Івановича Дробота; доктора історичних наук, професора кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України Миколи Федоровича Головка; заступника директора Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді Дмитра Григоровича Омельченка. Ці інтерв'ю видрукувані у навчальному виданні для студентів НПУ ім. М. Драгоманова «Студентський будівельний загін КДПІ ім. О. Горького. Історія становлення» [14], а також у газеті «Педагогічні кадри» [15]. Крім цього, неопубліковані інтерв'ю з: завідувачем відділу історії України періоду другої світової війни, доктором історичних наук, професором Олександром Євгенійовичем Лисенком, заступником директора з навчально-методичної роботи, доктором історичних наук, професором кафедри історії та археології слов'ян Миколою Юрійовичем Виговським; доктором історичних наук, професором Віктором Григоровичем Шарпатим; кандидатом історичних наук, доцентом кафедри навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Інституту історичної освіти НПУ ім. М. Драгоманова Ніною Іванівною Загребельною [16].

Таким чином, комплексний аналіз різноманітних за характером і типів джерел дозволяє констатувати, що джерельна база є достатньою для висвітлення різноманітних аспектів діяльності студентських будівельних загонів. Значна кількість архівних матеріалів суттєво доповнюється спогадами, свідченнями учасників тих подій, матеріалами преси, що дозволяє всебічно розкрити специфіку організації та діяльності студентських будівельних загонів м. Києва 1960–80-х рр. Втім, означений масив документів не завжди дозволяє повною мірою охарактеризувати діяльність студбудзагонів. Чимало питань у джерелах орієнтовані лише тільки на позитивні дані, трактуються односторонньо, схематично. Рідко у документах подавалася недоліки, які виникали під час організації та виробничої діяльності таких загонів. Тому за подальшого вивчення необхідно критично переосмислити факти, перевірити та співставити їх з іншими даними.

1. *ЦДАГО України. – Ф. 7. – Оп. 15, 20.*
2. *ДАКО. – Ф. п-1616. – Оп. 5, 7, 15, 16, 18.*
3. *Комсомол в вузе / Сост. О. Карпухин, И. Мостыка. – М., 1981.*
4. *КПСС о Ленинском комсомоле и пионерии / Сост. В. Криворученко, Н. Трущенко. – М., 1987.*
5. *Товарищ комсомол. Документы, съездов, конференций и ЦК ВЛКСМ (1918–1968): в 2 т. / Сост. В. Десятерик. – М., 1969.*
6. *Комсомол и высшая школа: Документы и материалы съез-*

дов, конференций ЦК ВЛКСМ по работе вузовского комсомола (1918–1968 гг.) / Сост. В. Десятерик. – М., 1968.
7. *КПСС о комсомоле и молодежи. Сборник резолюций решений съездов, конференций партии, постановлений ЦК КПСС и других партийных документов (1917–1961). – М., 1962.*
8. *Документы ЦК ВЛКСМ / Сост. В. Лобусов, Н. Шапашникова. – М., 1969; 1970; 1971; 1972; 1973; 1974; 1975; 1976; 1977; 1987.*
9. *Центральный штаб студенческих отрядов ЦК ВЛКСМ: Материалы по итогам работы Всесоюзного студенческого отряда в 1981–1985 гг. – М., 1985; Материалы по итогам работы Всесоюзного студенческого отряда в десятой пятилетке. – М., 1980; ЦК ВЛКСМ. Центральный штаб ССО. Материалы по итогам работы всесоюзного студенческого отряда в 1979 г. – М., 1979.*
10. *Методичные материалы для командира и мастера ССО / Под ред. В. Трубина. – Л., 1973; Справочник партийного работника / Ред. кол.: К. Боголюбов и др. – М., 1977; Студенческий отряд: вопросы и ответы: методическое пособие по организации и деятельности студенческих отрядов / Сост.: Е. Артемьев и др. – М., 1987; Третий семестр: вопросы организации общественно-политической практики и социалистического соревнования в студенческом отряде / Сост. Е. Артемьев. – М., 1973; Третий семестр: организатору студенческого строительного отряда / Сост.: Е. Артемьев и др. – М., 1983.*
11. *Документы и материалы Всесоюзного слета участников студенческих отрядов (Алма-Ата, 26–27 апреля 1979 г.). – М., 1979; Документы и материалы Всесоюзного слета участников студенческих отрядов (Алма-Ата, 26–27 мая 1984 г.). – М., 1984.*
12. *Звитяжні семестри студентських будівельних загонів України / С. Рибка, І. Малінкін та ін.; під ред. В. Пасак. – Фастів, 2008.*
13. *Теслер Л. Автографи на бетоні. – Миколаїв, 2004.*
14. *Коляда І., Ралко С. Студентський будівельний загін КДПІ ім. О. Горького. Історія становлення (до історії Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова). – К., 2012.*
15. *Педагогічні кадри. – 2013. – №№ 4, 5.*
16. *Інтерв'ю з О.Є. Лисенком – зав. відділом історії України періоду Другої світової війни Інституту історії НАНУ, д. і. н., проф.; запис зроблено 30 січня 2014 р.; Інтерв'ю з М.Ю. Виговським – заст. директора з навчально-методичної роботи, д. і. н., проф. Каф. історії та археології слов'ян; запис зроблено 24 січня 2014 р.; Інтерв'ю з В.Г. Шарпатим, д. і. н., проф.; запис зроблено 24 січня 2014 р.; Інтерв'ю з Н.І. Загребельною, к. і. н., доц. каф. навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова; запис зроблено 20 вересня 2013 р.*

Ralko R.S. Student construction team in Kyiv (the 1960th – 80th): the source of researching. In the article the source base of the Kyiv student construction teamsis examined, are analyzed the wide range of documents including unpublished.
Key words: archival institutions, student construction unit, memoirs, Young Communist League

Н. М. Чорна

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті зібрано та систематизовано історіографічні джерела з проблеми сучасних українсько-польських відносин. Доведено, що в сукупності вони є цілком достатньою основою для комплексного аналізу взаємин двох держав, об'єктивного та незаангажованого показу їх еволюції.
Ключові слова: *Україна, Польща, відносини, джерельна база, історіографія*

Зі здобуттям незалежності, Україна вперше за багато років отримала можливість здійснювати самостійну зовнішню політику. Аби посісти гідне місце в системі геополітичних координат та перетворитися на впливового суб'єкта міжнародних відносин, держава розпочала глибоку ревізію взаємин з сусідніми та іншими державами. Предметом найпершої уваги дипломатії стало переосмислення стосунків з історичними сусідами України, зокрема з Польщею. Відносини між Києвом та Варшавою є однією з центральних тем української історії доби незалежності. Стійкий інтерес до них, незмінно притаманний як політико-інтелектуальним колам двох держав, так і їх пересічним громадянам, а також, певною мірою, світовому співтовариству, зумовлює необхідність історіографічного осмислення проблеми, а це, своєю чергою, актуалізує питання її джерельної бази. Метою цієї публікації є аналіз основних груп історіографічних джерел, якими репрезентований доробок з проблеми сьогоденних українсько-польських відносин, з'ясування їх предметності та вичерпності.

Згідно з методологічними підходами, обґрунтованими сучасними науковцями, в історіографії сьогоденних відносин України та Польщі, вважаємо за доцільне виокремити наступні групи джерел: 1) узагальнюючі дослідження; 2) монографічні праці, дисертаційні роботи, автореферати; 3) навчальна література; 4) матеріали наукових і науково-практичних конференцій та «круглих столів»; 5) історична публіцистика; 6) українські та зарубіжні періодичні видання; 7) мемуарна література; 8) документальні джерела.

Узагальнюючим працям у джерельному комплексі відводиться одне з важливих місць. Написані одноосібно чи у співавторстві, ці роботи висвітлюють широке коло проблем з історії України та Польщі. Безпосередньо не торкаючись проблеми українсько-польських відносин, такі дослідження повною мірою відображають ситуацію, у якій вони здійснюються. Зосереджуючись на розгляді державотворчих процесів, новий етап яких у кожній із держав розпочався зі здобуттям незалежності, пошуку ними зовнішньополітичних орієнтирів, адекватних внутрішнім потребам та геополітичним викликам, науковці відтворюють ситуацію, в якій відбуваються взаємини двох держав, доводять їх важливість та своєчасність.

Упродовж останнього часу з друку вийшло чимало таких робіт. Серед наукового доробку українських дослідників, присвячених новітній добі історії України, варто згадати колективні праці – «Історія України: нове бачення» [1], «Політична історія України. XX століття» [2]. Окремої уваги заслуговують колективні праці «Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991–2003)» [3] та «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти» [4], а також одноосібні розвідки А. Гальчинського [5], О. Івченка [6], М. Михальченка [7], предметом дослідження яких стала зовнішня політика України, її еволюція у світлі геополітичних трансформацій у Європі та світі.

Взаєминам України з європейськими державами присвячена трилогія колективних праць – «Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього», під редакцією А. Кудряченка [8]. Наскрізною ідеєю робіт є обґрунтування геополітичної та цивілізаційної своєрідності України, яка, рухаючись шляхом європейської інтеграції, продовжує зберігати міцні зв'язки з Росією та іншими державами СНД. Зовнішньополітичні пріоритети офіційного Києва показано крізь призму викликів державотворення та розбудови взаємин з головними суб'єктами міжнародних відносин.

Важливе значення для осмислення взаємин нашої держави з Польщею має праця Л. Зашкільняка та